

GLASOVI PREDAKA

Ilija Kapičić

From the dawn of civilization until the end of the Bronze Age, people believed that Creation came from the womb of the goddess, the Great Mother. The vital expression of that life was sexuality, that sacred ecstatic impulse that expressed life's creative desire to renew itself forever. And then, at the beginning of the Iron Age, conquerors came from the north and the Arabian desert, on horses and with chariots, and brought with them the image of God the Father. That culture has completely rejected female values and that is why it is unbalanced, turned to one side and hangs like the Leaning Tower of Pisa. The mythology of conquest and domination has persisted to this day.

Od buđenja čovjekove svijesti, pa sve do otprilike 2500. godine prije naše ere, ljudi su vjerovali da *Stvaranje* dolazi iz utrobe *Velike Majke*. Zemlja i kosmos bili su sveti. Ljudi su doživljavali život kao učestvovanje u organskoj, živoj i svetoj cjelini. Dolazak zime i smrt vegetacije obilježeni su silaskom u podzemlje boginje, *Velike Majke*. Ona silazi u podzemlje da traži izgublenu kćer ili sina, a to su Ištar i Tamuz, Demetra i Persefona. Njihov povratak sa sobom donosi oživljavanje prirode, regeneraciju života. Životom ljudi vlada lunarna mitologija, čija su glavna tema smrt i ponovno rađanje.

Ta slika *Velike Boginje* povezivala nas je sa korijenima našeg života i duše. Predstavljala je čitavu instinktivnu mrežu odnosa koju zovemo život. Bila je transcendentna i imanentna, unutar i

izvan samog života. Pojavljivala se u svim manifestovanim oblicima života, stalno ih obnavljajući, u cikličnim procesima bez kraja. Zamišljena je kao utroba života, mreža života, ritmički puls života. Život pojedinca bio je život svih. Djeca *velike Majke* bili su Sunce i Zemlja, Mjesec, zvijezde i njihova sazvežđa, planete, vegetacija, životinje i ljudi. U sebi je ujedinjavala tri dimenzije stvarosti, nebo, zemlju i podzemlje. Njena djeca su crpila život i snagu iz njenog bića.

Najvažnija slika koju smo stvorili da se povežemo sa *Velikom Majkom* je mjesec. Mjesec daje svjetlost koja obasjava tamu, pa simbolizuje našu svijest koja pokušava da razumije tajne života. Rađa se iz tame kao vitki polumjesec, a on simbolizuje djevojku. Zatim, postaje trudna žena (pun mjesec), pa onda ponovo odlazi u tamu kao starica. Najraniji zapisi o tome datiraju iz Afrike od oko 40.000 godina prije naše ere.

Mjesec nam daje sliku promjenljivog života koji se vraća i obnavlja u ciklusima, cikličnog obrasca smrti i ponovnog rođenja. On vlada svim aspektima stvaranja. Sa ponovnim pojavljivanjem polumjeseca shvatili smo da je tama vrijeme između stare i nove etape života. Ljudi toga vremena su vjerovali da će se kad umru vratiti u utrobu *Velike Majke* i ponovo roditi kao polumjesec. Iz toga lunarnog iskustva rodila se sposobnost zamišljanja, stvaranja, neiscrpane kreativnosti čovjeka. Najveći domet ta civilizacija je dostigla u području mitologije, astronomije i arhitekture, iz primordijalnog posmatranja mjesječevih mjena. A, to je bilo vrijeme *Bronzanog doba*.

Mnogo prije nego što su naslikani crteži kojima se divimo, pećina je bila najsvetije mjesto, središte života plemena. Simbolično je predstavljala utrobu *Velike Majke*, tajni, skriveni izvor moći naše regeneracije. Iz nje su dolazili živi i vraćali mrtvi, da bi se ponovo rodili. Simbolizovala je san i mistično iskustvo, duboki instinktivni fizički nivo koji omogućava otkrovenja i zajedništvo, a ti nivoi svijesti prevazilaze naše normalne granice.

Pristup svetištu u toj pećini bio je veoma težak, a ritual inicijacije u misterije *Velike Majke* često je zahtijevao sate puzanja kroz uske prolaze i hodnike. Provlačili su se kroz utrobu stijena često hvatajući dah. Bio je prisutan strah da bi se svijetlo moglo ugasiti. Odjednom su ulazili u ogromnu prostoriju. Čak i danas kada se vraćamo iz udaljenih udubljenja u pećinama osjećamo strah da će se svijetlo ugasiti. U velikoj ste tišini, u samom središtu života. U najdubljem dijelu pećine, često zasvođenom poput katedrale, naslikane su i izrezbarene značajne životinje koje i danas možemo vidjeti. Od njih je zavisio život tih ljudi. U tim ranim vremenima, lavirint i spirala predstavljali su povezivanje ovoga svijeta i nevidljivih dimenzija utrobe *Velike Majke*. Tada smo već bili svjesni dvije dimenzije iskustva, jedne svakodnevne i druge nevidljive, a sa njima smo povezani pupčanom vrpcom.

Slika *Velike Majke* razvila se u tri posebna oblika. Zamišljali su je kao nebo, a njena objava se manifestovala u liku ptice, golubice. Zamišljali su je kao Zemlju, a njene manifestacije bile su životinje, lavica i leopard, ili sasvim obične životinje, srna, svinja ili čak i jež. A, zamišljali su je i kao vodu, vodu koja pada iz grudi boginje, vodu iz oblaka i vodu koja izvire iz podzemlja. Simbol tih voda je zmija, slika životnih sila koje se obnavljaju. Hiljadama godina kasnije i dalje ima iste suštinske oblike, još određenije, i čitavu mitologiju ženskog principa kao *Majke svega*. Pošto se manifestovala u svim oblicima života bila je dostupna ljudima. Ljudi su počeli da primjećuju neobične znakove i podudarnosti povlačeći analogije, razvijaju intuiciju i maštu. Pećine, zaobljeni planinski vrhovi, šumarci i duboke prirodne pukotine u zemlji ili stijeni postali su središte šamanskih rituala. Ljudi su se obraćali božanstvu i dobijali poruke. Čak i danas kroz ezoteriju možemo vratiti to daleko osjećanje učestvovanja u životu prirode, životu zemlje.

Tada je *Velika Majka* bila jedno nevidljivo mjesto ili dimenzija do koje se moglo doći hodanjem kroz lavirint, stazom između

ovog i podzemnog svijeta. Na figuri *Velike Majke* koja datira iz 4500. godine prije naše ere, vrata i lavirint na njenom tijelu prikazaju kapiju kroz koju ulazimo u ovaj svijet i izlazimo iz njega u drugi.

Neolit je doba razvoja poljoprivrede i stočarstva. Stara lunarna mitologija doživljavala se u odnosu na ciklus usjeva, kada su ljudi vidjeli svijetle i tamne mijene mjeseca kako se odražavaju na plodne i neplodne etape godišnjih doba. Nevidljivo sjeme koje je posijano u tamu zemljine utrobe postalo je vidljivo kao zeleni izdanci žitarica, a zatim kao usjev koji su žnjeli i pretvarali u hranu. *Veliku Majku* je obožavao čitav neolitski svijet. Sve na zemlji bilo je sveto jer je u njemu bio sadržan život *Velike Majke*, a služilo je njenoj djeci. Niko u prirodi nije bio superipran, nijedna vrsta nad drugom.

Neki od izuzetnih hramova koje su izgradili ti ljudi još uvijek postoje: Silburi Hil u južnoj Engleskoj, Nju Grejndž u Irskoj, Karnak u Bretanji i Hipogeum na Malti neka su od najsvetijih mjesta iz tih drevnih vremena. Njihova gradnja i značaj još uvijek se ne razumiju, jer ljudi današnjice ne mogu da dožive prirodu na isti način. *Vjenčanje Neba i Zemlje* ljudi su doživljavali kao dva aspekta *Velike Majke*, svjetlost i tamu, muško i žensko. U Nju Grejndžu slavljen je sveti brak između Neba i Zemlje, kada je na zimski solsticij zrak sunca prodirao do najudaljenijeg dijela unutrašnjosti hrama nalik na matericu. U Ejbveriju (Averbury), početkom maja, te u Stounhendžu na ljetnji solsticij, duga trouglasta falusna sjenka koju je bacao veliki kamen padala je na drugi kamen koji se smatrao da predstavlja *Boginju Majku*. Vješti arhitekti, astronomi i inženjeri sagradili su ove kamene hramove u kojima su ljudi vjerovali da pomažu oplodnju i buduću plodnost zemlje. Ta mjesta nam pokazuju da je u to vrijeme središte života u zapadnoj Evropi bio ritual, ne sukobi. Održavali su se brojni rituali, posebno za vrijeme izlaska i zalaska Sunca.

U Neolitu, žene su bile usko vezane za sjetvu, jer su učestvovala u tajnom procesu u kojem je život rastao u tami njihove utrobe i ponovo se rađao kao njihovo dijete, pa se vjerovalo da magično pomažu plodnosti usjeva, vegetacije i životinja. Bile su nosioci i čuvari života, iscjeliteljke, vješte u korišćenju trava i masti, te ukrašavanju i izradi keramike. Kompleksni simbolizam povezivao je lunarni ritam u ženskom tijelu sa lunarnim misterijama neprekidne regeneracije života.

Kako idemo sve dalje kroz *Bronzano doba*, koje je počelo oko 3500. godine prije naše ere, *Velika Majka* je nastavila da vlada u mnogim mediteranskim kulturama, kao Geja, *Majka svega*. Iz te slike se diferencira na mnoge boginje kao personifikacija aspekata njene moći. U Egiptu je to Izida, Hator, Nut i Maat. u Mesopotamiji Innana i Ištar, a u Grčkoj Demetra, Atina, Artemida, Afrodita, Hekata i Persefona.

Jedan isti veliki mit ispričan je u različitim kulturama. To je priča o boginji koja ima sina koji kad poraste postaje njen ljubavnik (zaručnik). On sada personifikuje život vegetacije, žitarica i plodnog drveća. Njegov brak sa *Boginjom Majkom* ujedinjuje Nebo i Zemlju te obnavlja život zemlje. U Mesopotamiji Tamuz umire žrtvenom smrću, a boginja Ištar kreće u potragu za njim, silazi u podzemlje gdje ga budi iz sna i spašava od smrti. U Egiptu, boginja Izida sakuplja iskasapljene djelove Ozirisovog tijela i vraća ga u život. A u Grčkoj, boginja Demetra silazi u podzemlje da traži kćer Koru–Persefonu. Kada se sin, kćer ili suprug (ljubavnik) vrata ponovo niču žitarice, cvjeta drveće, a plodnost zemlje se obnavlja. Izidu i Ištar zvali su *Djevica*, *Krajica Neba* i *Zemlje*. Nevinost se nije odnosila na seksualnu nevinost kao što je to slučaj u našoj kulturi, već na neiscrpnu kreativnost života koja se izražava kroz ogromnu mrežu međusobno povezanih procesa i odnosa. U to doba, naziv *Velike Boginje* u Mesopotamiji bio je *Zelena*, *Svjetlost Svijeta*, *Sveta Pastirica* i *Pravedni Sudija*.

U Egiptu je boginja Hator nosila lunarni disk na glavi, između rogova, pa je evocirala lik boginje *Venere iz Losela* (Žena sa rogom) od prije 18.000 godina. Egipatska boginja Hator bila je zvjezdana rijeka *Mliječnog Puta*, zamišljena kao velika krava koja svojim mlijekom hrani svijet. Ima krila svoje neolitske prethodnice i poput nje nadzire grobove (Tutankamonov grob), jer su smrt još uvijek zamišljali kao jedan aspekt cjelokupnog života, aspekt bića *Velike Majke*. Boginja Nut je svake noći u sebe primala boga sunca, pa ga je ponovo rađala u zoru. Bila je nebeski zvjezdani svod, pa je u svoj zagrljaj primala duše umrlih.

Ako se okrenemo drevnoj Grčkoj vidimo da je boginja Atina naslijedila sliku zmije i sliku ptice od svoje neolitske *Velike Majke*. U *Odiseji* nalazimo brojne priče o Atini koja se kao ptica pojavljuje Odiseju, lastavica ili morski orao. Ona ga vodi na povratku kući svojoj voljenoj Penelopi. Slavljena je i kao sova. Sve to potiče iz vremena kad još nije bilo razdvajanja između *Velike Majke* kao *Izvora* i manifestovanih oblika njenog života. Tvorac nije postojao izvan kreacije. Tvorac je bio život prirode i skrivena moć kosmosa manifestovana je kao boginja ili bog. Ta slika je ujedinjavala život kao život prirode i život duha. Postojao je duboki osjećaj učestvovanja u životu oko nas. Vizionarsko iskustvo bilo je mnogo češće nego što je sada, a veo između dvije dimenzije iskustva manje neproziran. Te slike nam pokazuju zašto se život osjećao i doživljavao kao jedinstven i svet.

Hiljade žena su u *Bronzanim dobu* služile kao sveštenice u hramovima boginje, pa čak i u hramovima nekih bogova. Ali, jedna kultura koja nam je dala slike o tome kako je izgledao život žene u to doba ona je iz minojskog Krita, prije velikog potresa i plinskih talasa koji su je uništili 1450. godine prije naše ere. Poznato nam je da su u drevnom Sumeru, Egiptu i Grčkoj postojale pjesnikinje, jer i sada možemo čitati njihove pjesme. Nesumnjivo, bile su umjetnice, iscjeliteljke, proročice ili vizionarke koje su u transu ili snu putovale u druge dimenzije kako bi nam otuda donijele poruke.

Do kraja *Bronzanog doba* ženski princip personifikovan u liku boginje jasno je definisan. Prije svega, boginja je bila velika matrica odnosa kroz koju su bili povezani svi aspekti i oblici života. Iako je nijesu zvali *Kosmička duša* nju je predstavljala. Označavala je princip pravde i mudrosti. Bila je nevidljiva dimenzija van vidljivog svijeta, koju često zovemo *Podzemlje*.

U *Bronzanom dobu*, najveća svetkovina tokom godine bio je *Sveti brak* koji je ujedinjavao Nebo i Zemlju, Mjesec i Sunce, majku-nevjestu i sina (ljubavnika). U veličanstvenom ritualu, boginja i bog ujedinjuju se u seksualno jedinstvo. Boginju je predstavljala kraljica kao velika sveštenica, a kralja bog kao sveštenika. Tim brakom simbolički su spojeni Nebo i Zemlja, Mjesec i Sunce, vidljive i nevidljive dimenzije stvarnosti, obnavljajući tako život na zemlji. Eskatična poezija i seksualne slike ranih egipatskih, sumerskih, asirskih i vavilonskih bračnih himni naslijedila je kasnija hananska kultura, a time i hebrejska. Prefinjena i strasna poezija *Pjesme nad pjesmama* došla je do nas iz egipatskih i sumerskih rituala. U tim ceremonijama zaručnica je uvijek bila majka ili sestra: Otuda riječi: *Ti si obnovila moje srce, sestro moja, moja suprugo*. Još uvijek nam to mistično osjećanje donosi kraljevski brak ili pomračenje mjeseca.

Do otprilike 2500. godine prije naše ere slika *Velike Majke* bila je od velike numinoznosti i fascinacije. To je bila slika života koji se manifestuje kao život svih. Vitalni izraz tog života bila je seksualnost, taj sveti, eskatični impuls koji je izražavao kreativnu želju života da se vječno obnavlja. Slika božanstva bio je instinktivni tok života. Sve je poprimalo značaj kroz odnos sa *Velikom Majkom*. Čovjek je bio povezan sa *Velikom Majkom* na način na koji je dijete povezano sa svojom majkom. Novi razvojni elementi svijesti i moć samoposmatranja bili su potisnuti u nesvjesno od starijih instinktivnih slojeva, kroz sliku boginje ili kroz rituale koji su povezivali ljude sa životom oko njih. To je bilo vrijeme *Izvornog Učestvovanja*. Taj izgubljeni

kvalitet participativnog iskustva i slika *Velike Majke* ili *Boginje* osnov je za kasniju ideju *Kosmičke Duše* (Anima Mundi) koja se razvila u platonskoj i neoplatonskoj filosofiji. Ta drevna mitologija nije odvajala život prirode i čovjekovo iskustvo od učestvovanja u božanskom životu, već je bila ukorijenjena u drevnom znanju da je *sve što živi Sveto* (Vilijam Blejk). To znanje je sakriveno duboko u nama. Sada ga oživljavamo kao sliku duše koja nam se vraća.

Dominacija muških bogova

Pred kraj *Bronzanog doba* počinje se pojavljivati slika mladog boga. Kasnije se oko njega razvila čitava mitologija. Razvili su se rituali koji su slavili mladog boga u vrijeme oživljavanja vegetacije i rađanja usjeva, koji su svake godine umirali i ponovo se rađali. U Vavilonu to je bio je Tamuz, a u Egiptu Oziris. Zvali su ga *Onaj Veliki*. A mnogo kasnije, u evropskim katedralama na stubovima i horskim klupama iskesan je izgraviran lik *Zelenog čovjeka*. To je slika kreativnog, regenerativnog duha sakrivenog unutar prirode.

Dogodila se ogromna razorna promjena u čovjekovoj svijesti, poput grmljavine. Bliski Istok i Mediteran upali su u nemire. Osvajači koji su došli sa sjevera i Arabijske pustinje, na konjima i sa bojnim kolima, sa sobom su donijeli muške bogove. Pomeli su poljoprivredne zajednice u kojima se hiljadama godina štovala *Velika Majka*. Rat i razaranje postali simbol tog novog doba. Posvuda su se vodili ratovi, ljudi su ubijani i proganjani sa svojih drevnih ognjišta. Odjekivali su užas i krici. To je bilo vrijeme velikih seoba. Užasnu okrutnost koja je pratila etničko čišćenje detaljno je dokumentovana u analima vavilonskih i kasnijih asirskih kraljeva. To bileži Sargon Akadski 2300. godine prije naše ere.

U tom novom činu naše evolucionarne drame *Velika Majka* je dobila krila, a *Bog Otac* se pomjerio prema centru pozornice. U

Grčkoj, boginje Atina, Artemida, Afrodita i Persefona, koje su do tada personifikovale atribute *Velike Majke*, postaju Zevsove kćeri. A, Geja i Demetra zadržavaju atribute i status bivše *Velike Majke*. U hebrejskoj kulturi *Bog Otac* zamjenjuje *Veliku Majku*. On postaje tvorac života. Borba do istrebljenja pristalica ova dva kulta ispričana je u *Starom Zavjetu*. Sve slike koje su prikazivale boginju uništene su. I, dan danas, u hebrejskom jeziku ne postoji riječ za boginju.

Sa pojavom judaizma Zemlja se doživljava kao kazna za praroditeljski grijeh. Čovjek više nije dio božanskog poretka. Lunarna mitologija ustupa mjesto solarnoj. Nastupa polarizacija svjetlosti i tame. To vrijeme obilježava odvajanje čovjeka od prirode, a slika *Boga Oca* zamjenjuje sliku *Velike Majke*. Duh i um postaju nadmoćni nad prirodom, tijelom i ženskim principom. Um i duh se proglašavaju dobrom, a tijelo i žena zlom.

To nam u *Starom Zavjetu* opisuje *Mit o padu*. Promjenu čovjekovog stanja, od nesvjesnog učestvovanja u zajednici do njegovog odvajanja i otuđenja. Otuđenje i tjeskoba nastaju iz rađanja samosvijesti i čovjekovog odvajanja od prirode, od instinkata. To je stvorio judeo-hrišćanski pogled na život. *Mit o padu* doslovno je smatran istinom, pa je stvorio negativan stav prema ženama. Hrišćanska crkva to nikad nije prepoznala i priznala, a kamoli osudila. Tokom prelaska na judeo-hrišćansku kulturu *izgubljene* su slike svih starih božanstava.

Što nam *Mit o padu* opisuje? Naše odvajanje od prirode i instinkata. Rađanje svijesti i samosvijesti, te izgnanstvo iz prirode i gubitak harmonije. Kazuje nam da su patnja, smrt i zlo kazna za prvobitni grijeh. Utvrdio je hrišćanski odnos prema ženi za sljedećih 2000 godina. Čovjek je zaražen grijehom kroz začće. *Mit o padu* nam pokazuje stvoreni rascjep između prirode i duha, tijela i uma, mišljenja i osjećanja. Obezvrijedio je ženski princip: tijelo, ženu, prirodu, instinkte, osjećanje, dušu. *Mit o padu* se smatra da je božanska objava. Stvorio je mišljenje

da je čovjekova priroda greška, zatrovana grijehom i da se zbog toga odvojila od Boga. To je dio našeg kulturnog nasljeđa.

Čovjekova svijest se razvijala beskonačno sporo iz dubina instinktivne osnove koju zovemo priroda. Prošli su milioni godina da bi se život na zemlji razvio do tačke razvoja svijesti koju danas imamo. A, naše evolucionarno iskustvo sakupljeno je u dijelu psihe koje zovemo *nesvjesno*. Sposobnost da možemo razmišljati o našim postupcima, misliti i rasuđivati, relativno su novi razvoj u odnosu na milione godina čovjekove evolucije. Prije nego što je spoznao sebe i ljude oko sebe čovjek je bio samo dio prirode koja nas okružuje. Zatim, veoma polako, počeli smo da se razlikujemo od okruženja, od korijena naše vlastite duše.

Tu odvojenost sve više doživljavamo kao dihotomiju, a iz nje proizlazi naša dualistička, fragmentarna svijest, strahovi i tjeskobe koji nas muče. Ali, sjećanje na iskonsko iskustvo jedinstva koje smo nekad imali i dalje živi u nama kao čežnja za prvobitnim jedinstvom, čežnja da ponovo pripadamo *Velikom Drugom*. Stvaramo razne mitove kako bismo objasnili stanje u kojem se nalazimo i da bismo se ponovo povezali sa cjelinom.

Što se zapravo dogodilo? Koje su to ogromne sile stvorile ovu promjenu? Nova slika boga bila je potrebna da bi čovjek razvio jednu vrstu svijesti koja je bila potrebna za razvoj tehnologije sa kojom će čovjek preoblikovati naše okruženje za vlastito širenje i rast. Da li nam je bila potrebna pomoć da se odvojimo od prirode? Zašto je evolucija žene zaustavljena, a muškarac ubrzana? Da li nam je potrebno da imamo ovakav um? Da li je to odstupanje od našeg puta evolucije? Da li smo zbog velikih društvenih promjena izgubili povjerenje u *Veliku Majku*.

Kakav god odgovor bio rezultat je veliko ubrzanje stvaranja *autonomnog ja*, koje se reflektovalo na sliku heroja. Od tada se bavimo istraživanjem svijeta i kosmosa, razvojem mnogih mentalnih i fizičkih vještina. Um pojedinca je postao izuzetno važan, izvan prirode, poistovjećen sa Bogom, a to je um koji sve

više kontroliše okruženje pomoću raznih tehnoloških otkrića. Psihološki, ova nova razvojna etapa odnosi se na izgradnju snažnog, usmjerenog ega.

Muškarac ratnik nosilac je te nove svijesti, a žene ostaju privržene staroj svijesti. Što su se više učvršćivala patrijarhalna uvjerenja potisnuto je i obezvrijeđeno sve što je imalo veze sa vrijednostima žene. Obezvrijeđena je uloga žene kao nosioca života u odnosu na ulogu muškarca kao ratnika, osvajača, zapovjednika, kontrolora. Muškarac počinje da kontroliše ženu. Od tada je izbrisan doprinos žene u kulturi i civilizaciji. To se vidi posvuda, u Kini, Indiji, Africi, Bliskom Istoku, Evropi te bivšem Sovjetskom Savezu. Situacija se počela mijenjati tek početkom 20. vijeka.

A, početkom *Gvozdene doba*, u toj fazi razvoja čovjekove svijesti, priča počinje sa mitom koji nam govori o razdvajanju Neba i Zemlje. U Sumeru, bog Enlil razdvojio je svoje roditelje An i Ki da bi stvorio Nebo i Zemlju. U Egiptu je bog Shu razdvojio svoje roditelje Nut i Geb. U drugom i trećem poglavlju knjige *Postanja* priča o padu ima istu temu. Svi ovi mitovi izražavaju ogromnu promjenu čovjekove svijesti, početak jedne sasvim nove percepcije života gdje čovjek kontroliše prirodu. Sa prirodom manipuliše čovjekova genijalnost. Duh se projektuje na udaljenog boga koji se nalazi daleko na nebu. Fokus je na glavi, a ne na srcu. To se odrazilo na razvoj lijeve hemisfere mozga, čovjekovih vještina i umjetnost pisanja. U središte mitologije dolazi heroj-pojedinac.

Čovjekov ego se odvojio od svog izvora u prirodi i kosmosu, pa ne priznaje veću moć od sebe. U isto vrijeme, to je početak njegovog otuđenja od izvora života. Čovjek počinje da dominira nad ostalim vrstama na zemlji, a to ostvaruje kroz poseban odnos sa božanstvom. Takav odnos je bio nezamisliv u fazi učestvovanja.

U toj fazi smo izgubili staru percipitivnu svijest koja nas je držala u stanju instinktivnog zajedništva sa našim okruženjem i

nevidljivoj dimenzijom stvarnosti, a osjećali smo je svuda oko nas. Pronalazak pisma bila je prekretnica. Tada smo počeli da razmišljamo linearno, u sekvencama, i da gubimo sposobnost zamišljanja da smo dio prirode. Ali, počeli smo da stvaramo imaginaciju. Sebe smo vidjeli kao heroja koji se suprotstavlja prirodi, koji je pobjeđuje i kontroliše. Počeli smo da se identifikujemo sa herojem-Bogom, odnosno svecem koji ubija zmiju (aždaju). Poremećaj poljoprivrednih zajednica u plodnim dolinama dogodio se u isto vrijeme kad smo otkrili pismo, otprilike 3.000 godina prije naše ere.

Neki savremeni psihijatri smatraju da je pronalazak pisma doveo do pretjeranog razvoja lijeve hemisfere mozga, nauštrb intuitivne, perceptivne sfere naše desne polovine. Lijeva hemisfera je *objektivni um* koji se bavi spoljašnjom stvarnošću. A, desna je *subjektivni um*, koji je okrenut prema unutra. Bavi se emocijama, senzacijama, intuicijom. Mi se obično identifikujemo sa *objektivnim umom*. *Subjektivni um* je duboko zaklonjen. On pokazuje intelektualnu i umjetničku kreativost. U stanju hipnoze *objektivni um* je uspavan, pa je tek tada *subjektivni um* slobodan da se izrazi. Tada može pokazati nevjerovatnu moć prisjećanja, te intelektualnu i umjetničku kreativnost. Moć *subjektivog uma* daleko je veća nego što shvatamo. Ta dva stanja svijesti treba dovesti u harmoniju.

Pronalazak pisma dao je moć svima koji su imali pristup obrazovanju, muškarcima nad ženama, bogu nad boginjama, *Bogu Ocu* nad *Boginjom Majkom*. Gdje god je postojalo pismo uslijedila su osvajanja, dominacija, ropstvo, te hijerarhijska organizacija društva. Pismenost su razvili pisari i sveštenička klasa, a to je bio izuzetno mali procenat stanovništva. Žene nijesu učile da čitaju i pišu.

Stavljanje fokusa na lijevu hemisferu mozga, linearnu stvarnost, značilo je da je pređašnji uravnoteženi odnos između dvije hemisfere mozga izgubljen, a desna hemisfera u kojoj su

učestvovanje i opažanje igrali glavnu ulogu degenerisana i zapostavljena. Judaistička kultura je prva protjerala slike kao način komunikacije sa svijetom. Do pronalaska pisma mudrost i istina su se prenosili usmenim putem. A nakon toga, prebivaju u pisanoj riječi, u riječi Boga. Kabalisti vjeruju da je svijet nastao kombinacijom slova. Naša aktuelna ekološka kriza posljedica je te davne promjene svijesti koja se dogodila na prelasku iz *Bronzanog* u *Gvozdeno doba*.

A, u *Gvozdenom dobu* fokus je na istraživanju, pronalaženju, osvajanju, iznad svega dostizanju transcendentnog cilja, ostvarivanja čovjekovog napretka. Moć rasuđivanja, djelovanja i iskorišćavanja prirode postala je neodoljivo fascinantna. Slika vrhovnog boga ojačala je muškarca koji je postao nosilac te nove slike. Žene su postale inferiorne, društveno degradirane, potčinjene, pratilje svojih muževa. Judeo-hrišćanska kultura protejrala je sveštenice i boginje iz hramova. Ali danas, žene se ponovo uvode u svetu ulogu. Grčka je zadržala sveštenice, ali je protjerala žene iz javnog života i njihovog društvenog odnosa sa muškarcima.

Što se dogodilo sa mitološkim slikama najbolje nam govori priča o heroju koja datira oko 1700. godine prije naše ere. U tom vavilonskom *Mitu o stvaranju svijeta* Enuma Eliš, mladi solarni bog Marduk, ubija veliku, mračnu zmiju – Majku Tiamat ispaljivanjem strijele u njena otvorena usta, koja joj probija trbuh i polovi srce na dvoje. Marduk njeno tijelo baca na zemlju, staje na nju i rasjeca je kao ribu na dvije polovine. Od jedne polovine stvorio je Nebo, a od druge Zemlju. Nakon toga, stvorio je planete i sazvježđa. A zatim, nakon dugog razmišljanja, od krvi Timatinog ubijenog sina stvorio je čovječanstvo.

Taj novi *Mit o stvaranju*, koji je u oštroj suprotnosti sa starim sumerskim i egipatskim mitovima, označava početak gubitka čovjekovog bliskog odnosa sa prirodom. Mardukovo ubistvo *Boginje Majke* nudi slike nasilja kao obrazac ponašanja boga. Marduk postaje muški ideal, model ponašanja osvajača, i to sve

do današnjeg dana. Sa tim mitom se završava ciklično vrijeme kulture *Boginje Majke*, a počinje linearno vrijeme u kojem je smrt konačna i zastrašujuća. *Stvaranje* dobija početak i kraj. Počinje borba između svjetlosti i tame, dobra i zla. Ta borba prožima čitav *Stari Zavjet*, kao i druge mitologije. U Indiji to je Mahabharata. Mit postaje paradigma dualnosti prirode i duha, svjetlosti i tame. Ta paradigma još uvijek kontroliše našu savremenu kulturu, sa naglaskom na osvajanje prirode, prostora, kosmosa, te pobjeđivanju neprijatelja.

Mit Enuma Eliš postao je matrica za polarizaciju odnosa između prirode i duha, tijela i uma. Jedan dio prirode je *božanstveno dobar*, a drugi *đavolski loš*. Postepeno se muški aspekt života poistovjetio sa duhom, svijetlom, redom i umom, a ženski sa prirodom, haosom, tamom, tijelom, sa zlom. Ovo *božje stvaranje suprotnosti* stvorilo je ideju *svetog rata*, rata između sila dobra i zla. Vavilonski mit je stvorio sliku nasilja kao obrazac ponašanja ljudi. Pobjeda solarnog boga stvorila je novi način života, novi način odnosa prema božanstvu. U njemu se pojedinac identifikuje sa ideologijom osvajača, sa pobjedom Sunca koje svakog jutra pobjeđuje tamu. I doista, tema osvajanja i pobjeđivanja dominantna je tema svih herojskih mitova *Gvozdenog doba*. Tako je i danas.

Narednih dvije hiljade godina, preko asirske i persijske kulture, Marduk se transformisao u transcendentalnog *Boga Oca* judaizma (Ein Sof, Elohim, YHVH), hrišćanstva i islama. Sada stvaranje dolazi od *snage riječi Oca*, a ne iz utrobe *Majke*. Tvorac je sasvim izvan tvorevine. To je sada od presudne važnosti. Jedinstvo života više ne postoji, razbijeno je. Priroda je odvojena od duha, on više ne prebiva u njoj. Zemlja više nije sveta, a participativna svijest je nestala. Dogodila se osnovna polarizacija između prirode i duha, instinktivnih i racionalnih aspekata čovjekove psihe. Duboka disocijacija unutar psihe (duše) projektuje se na društvene sukobe i odnose. Osvajanja i

krvavi ratovi u plemenskom (društvenom) kontekstu smatraju se potrebnim i dobrim. A, neprijatelj je zlo. Žene su u ratovima masovno silovane i ponižavane, a to se događa i danas. A, u religijskoj sferi, odstupanje od vjere u određenoj religiji smatra se za jeres, pa je potrebno da se iskorijeni kao zlo.

Ova istorija mitologije duboko je uticala na religiju i nauku, a na njoj počiva temelj cjelokupne zapadne civilizacije. Ta kultura u potpunosti odbacuje ženski princip i zato je krajnje neuravnotežena, okrenuta na jednu stranu i visi poput *Krivog tornja* u Pizi.

Mit o Marduku imao je veliki uticaj na buduću grčku, persijsku, jevrejsku i hrišćansku kulturu. Čovjekov ego se počeo identifikovati sa transcendentnim bogom, gubeći dodir sa instinktivnim obrascem iz kojeg je nastao. A, toga uopšte nije svjestan. U strahu od neizvjesnosti, u bijesu, okrenuo se protiv *Boginje Majke*, protiv prirode. Hrišćanska crkva pokušava da iskorijeni *animizam* i *paganstvo*, da spriječi povratak boginje. Prirodu i ženu poistovjećuje sa mrakom, sa nepoznatim, haotičnim, paklenim, koje treba pobijediti, potčiniti, kontrolisati. To je dovelo do aktuelnog vjerovanja da ne postoji druga inteligencija osim naše, druga svijest ili dimenzije, ništa izvan i osim našeg uma, naše vlastite svijesti. A, naša osjećanja i instinkti povezuju se sa onim što je žensko, mračno, haotično i opasno, sa histerijom i emocionalnošću žene. Ali oboje, muškarac i žena, izjednačavaju ono što je žensko sa inferiornim i uzdižu *racionalni* um iznad *ne-racionalnih* osjećanja i emocija. To je muškom arhetipu dalo preveliku moć u čovjekovoj psihi i kulturi.

Pojavom ovoga mita rat i nasilje se sve više šire. Posvuda se pojavljuje želja za osvajanjem i moć ratobornih vođa. Dogodila se ogromna društvena i politička promjena. Stvoreni su gradovi-države, porastao je broj stanovništva u gradovima, kontrola je postala centralizovana, birokratija je od tada u usponu, uzimaju se ratni zarobljenici i vrši etničko čišćenje, masovno proobljavanje i preseljavanje stanovništva. Taj proces koji je

započeo u III milenijumu prije naše ere osvajanjima Sargona Akadskog nastavljen je i završava se Hirošimom, Vijetnamom, Aušvicom, aparthejdom, Srebrenicom, Ukrajinom, te biološkim i nuklearnim oružjem. Savremeni mediji su prepuni tema o osvajanju teritorija, svemira, pobjeđivanju bolesti... A, političari svjesno koriste arhaični jezik i slike mitova, sukoba i osvajanja. Judaizam, hrišćanstvo i islam usvojili su terminologiju osvajanja kao *modus vivendi*.

Ta ista mitologija osvajanja leži u terminologiji savremene nauke, sa svojim mehanicističkim pogledom na materiju, njenim uvjerenjem da prirodu možemo koristiti po želji, nije važno za dobro ili zlo, bez osjećanja odnosa između posmatrača i posmatranog predmeta. Biotehnologija se koristi da osvoji genetsku teritoriju radi profita. Ideja da priroda ima svijest (dušu) i da resurse prirode treba zaštititi od našeg nemilosrdnog ponašanja odbacuje se kao sentimentalna i histerična. Ovaj *objektivni* stav prema životu je dominantan. Ali, velika naučna otkrića i podrška idejama koje poštuju život dolaze uglavnom od ljudi koji su duboko zainteresovani za stanje čovječanstva. Opasnost dolazi kad odvojimo osjećanja od onoga što posmatramo zbog naše patološke potrebe za moć i kontrolu.

Dugačak je proces odvajanja našeg ega od prirode i života planete. A, cijena koja je plaćena potpuno je obesmišljavanje prirode i kosmosa. Tvorac je sve dalje i dalje od kreacije, dok na kraju nije sasvim obesmišljen i proglašen mrtvim. „Ništa nije istinito, Bog je mrtav, sve je moguće“ (Niče). „Ako Bog postoji čovjek nije slobodan, Bog je mrtav, sve je moguće“ (Sartre). „Bog je zamjena za prazninu bića“ (Lešek Kolakovski, Religija). Čovjekov um je postao jedini izvor smisla, univerzum se smatra beživotnim, lišenim svakog smisla, pa je podložan jedino mehaničkim zakonima.

U jednom od svojih poslednjih djela, *Mysterium Conjunctionis*, Jung kaže da je „sudbina svake dogme da na

kraju ostane bez duše. Život želi da stvori nove oblike, pa kad dogma izgubi vitalnost mora prisilno da aktivira arhetip koji pomaže čovjeku da izrazi misteriju duše¹. U posljednjih pedeset godina dvadesetog vijeka dogodile su se velike promjene. Hiljade pojedinaca su krenule u potragu za onim što je izgubljeno, zanemareno i isključeno iz naše kulturne tradicije. Njihovi pokušaji vratili su nam skrivene mistične i šamanske tradicije, koje su morale sići u podzemlje tokom dugih stoljeća proganjanja. Poput magme iz središta zemlje, ispod površine našeg svjesnog života, postepeno se probija odbačeni ženski princip, dok se konačno ne pojavi u našoj svijesti. Kao rezultat toga mijenjaju se i naše vrijednosti, naše razumijevanje života i nas samih, naš odnos prema zemlji i kosmosu.

Iz mraka duše izranja obnovljeni ženski aspekt Boga koji nedostaje *Tojstvu*, pojavljuje se *Kvaternitet*, novi koncept duše, ponovna sakralizacija prirode, pojava žena u javnom životu i promjena odnosa prema materiji i fizičkom tijelu (kvantna fizika). Zapravo, svi ovi aspekti se ne mogu razdvojiti, jer u stvari pripadaju psihičkom impulsu koji možemo nazvati povratak ženskog principa. Taj oporavak se osjeća kao vraćanje zdravlja nečemu što je slabo, bolesno, osakaćeno, nečega što je veoma važno i što se sada vraća. Međutim, taj psihički impuls još uvijek je aktivan samo na nesvjesnom nivou, a prenosi ga nekoliko pojedinaca.

Ta nova integracija dovešće do sloma religije, raspada hijerarhijskih institucija države i crkve, potkopavanja tradicionalnih odnosa između žene i muškarca, te transformacije ideje o Bogu, prirodi i ljudskoj prirodi. Rastuća atrakcija mitskim, imaginativnim, duhovnim, neracionalnim vrijednostima daje ženama mogućnost da igraju veću ulogu u kulturi i izraze svoje kreativne vrijednosti koje su stoljećima bile blokirane. U ovim vremenima, rađaju se nove mogućnosti preobražaja, ali i veće opasnosti. Dobili smo priliku da stvorimo novi odnos prema velikom organizmu planete

¹ *Mysterium Conjunctionis*, par. 488.

i formulišemo novi koncept duha, da drugačije razumijemo prirodu i materiju. Pa tako, balansiramo na oštrici noža između stare i nove vizije te društvene dezintegracije i povratka u varvarstvo, možda i samouništenja. Živimo u vrlo uzbuđljivom vremenu.

Danas se crkva na Zapadu ponaša kao da je religija sinonim za duhovnost. Ali, to nije istina. Religija je način strukturiranja i podržavanja čovjekovog impulsa da se prevaziđe materijalna stvarnost. Daje čovjeku ritual, osjećaj zajedništva, pa i utjehu. Obogatila je naš svijet umjetnošću, muzikom, arhitekturom. Ali, to je sistem izgrađen na doktrinarnim tvrdnjama o prirodi Boga, na dogmi. A ja govorim o duhovnosti koja se nalazi u svakom čovjeku, koja izrasta iz duha vrste, iz izvora života koji tradicionalno zovemo Bog.

Sigmund Frojd je ponudio model psihe u kojem se sve može objasniti borbom čovjekovog ega za svoj uspon i rast, a koji je sitisnut između rođenja i smrti. Bog na nebu čovjekova je potrebna iluzija kako bi izbjegao suočavanje sa konačnošću, smrću. Karl Gustav Jung je osporio tu tvrdnju, ali je naučna klima u 20. stoljeću učinila da Jungov pristup, a kasnije i transpersonalna škola psihoterapije, ne dobije veću ulogu u glavnoj struji zdravstvene njege. Bihejvioristički i kognitivni tretman postmoderni su pristupi koji izbjegavaju pitanja koja mogu odvratiti pažnju od zadatka *nastaviti sa životom*. Prema Jungu, čovjek posjeduje religioznu funkciju u svijesti. Vilijam Džejms kaže: „Naučnik ne može da vjeruje, ali mu je duša pobožna.“

U tom smislu, duhovnost je ono što život čini svrhovitim. Poziva se na život, zato ego mora da zauzme drugo mjesto. Dok neki smatraju da je čovjekova duša nepromjenljiva, bezvremena i savršena u svojoj suštini, drugi je vide kao nešto što je na putu evolucije. Jung je smatrao da se do sada veoma malo promijenila, da je još uvijek u primordijalnom mraku, jer su civilizacija i religija vrlo malo učinili da se promijeni, da se osvijetli, samo su je dodirnuli spolja i to veoma malo.